

פעולות המוסדות שלא למטרת רווח¹

מוסדות הסקטור מספקים שירותים שונים למשקי בית בתחומי הבריאות, החינוך, הסעד, הדת וכן בתחומים חברתיים שונים שלא על מנת להפיק רווחים. השירותים הללו ניתנים, על פי רוב, ללא תמורה כספית ישירה, או שהם נמכרים במחיר שהינו רק חלק קטן מעלותם. הסקטור מספק שירותים דומים לאלו הניתנים על ידי הסקטור הציבורי. השוני בינו לבין הסקטור הציבורי נובע בעיקר מדרך ארגון של מוסדות הסקטור ומדרכי מימון. הקמת מוסדות הסקטור והתארגנותם נעשית במידה רבה על בסיס וולונטארי. בעוד שהסקטור הציבורי גובה את עיקר תקבוליו על פי החוק, הרי רוב תקבולי המוסדות שלא למטרת רווח הם העברות מסקטורים אחרים במשק, ובעיקר ממשקי בית, הניתנות על בסיס רצוני. הבדל נוסף נעוץ בעובדה, ששירותי הסקטור הציבורי ניתנים כשירותים סופיים למשקי בית וכשירותי ביניים לפירמות, ואילו שירותי המוסדות שלא למטרת רווח ניתנים בעיקר למשקי בית.

הסקטור כלל בשנת 1965 כ-5,500 מוסדות שונים אבל עיקר הפעילות מתרכז במספר קטן של מוסדות גדולים, ביניהם "קופת חולים הכללית", "האוניברסיטה העברית" ו"הוועד הפועל של הסתדרות העובדים הכללית"². רובם המכריע של המוסדות הכלולים בסקטור מאורגנים, מבחינה משפטית, כאגודות עותומניות³, ואילו מיעוטם מאוגדים כגופים משפטיים מסוגים אחרים, כגון אגודות שיתופיות וחברות בע"מ⁴. האחרונים נכללו במסגרת הסקטור בגלל אופי פעולתם ודרכי מימון, התואמים את הגדרת אוכלוסיית המחקר.

התופעה הבולטת ביותר לגבי סקטור המלכ"ר בשנת 1965 היא הירידה בגידול הריאלי של הוצאות הסקטור. גידול זה הגיע בשנת 1965 ל-3 אחוזים בלבד, לעומת 10 אחוזים בשנת 1964 ו-7 אחוזים בשנת 1963 (ראה לוח ח'1), והוא נעוץ בעיקר בירידה שחלה בהשקעה במחירים קבועים. ההשקעה הריאלית ירדה ב-1965 ב-3 אחוזים לעומת עלייה ב-39 אחוזים בשנת 1964. הקניות בחשבון השוטף במחירים קבועים עלו ביותר מ-4 אחוזים בדומה לעלייה שחלה אשתקד⁵.

¹ להלן, לשם הקיצור, מלכ"ר (מוסדות ללא כוונת רווח).

² בין המוסדות הגדולים נכללים גם יתר מוסדות החינוך הגבוה, מוסדות הסעד של ההסתדרות, "הדסה", "ויצו", "מלבן", "אורט" ואחרים. כן נכללים כ-4,300 בתי-כנסת, 200 ישיבות, 100 תלמודי תורה, 50 בתי ספר תיכוניים וכן עשרות מועדונים, מוסדות ילדים, ארגוני ארץ מוצא וארגוני סעד ותרבות למיניהם. לא נכללו בדיון מפלגות, ועדי עובדים וחלק מקבוצות הספורט העצמאיות, בגלל חוסר האפשרות להשיג נתונים סבירים על פעולותיהם הכספיות. הסבר על מבנה הסקטור וניתוח התפתחותו החל בשנת 1957 ועד 1964, הובא בסקירה "התפתחות המוסדות שלא למטרת רווח (מלכ"ר)", 1957 עד 1964" סקר בנק ישראל מספר 25, ירושלים, ינואר 1966, עמוד 41.

³ במסגרת המחקר נכללו מוסדות המספקים שירותים למשקי הבית בלבד; לא נכללו אגודות עותומניות המספקות שירותים עסקיים, כגון "התאחדות בעלי בתי קולנוע בישראל".

⁴ לדוגמה — "חברת בית הספר הריאלי בע"מ", "בית הספר תיכון חדש, אגודה שיתופית בע"מ".

⁵ מספרים אלה אינם תואמים את הנתונים בפרק ד', "הצריכה הפרטית", שבדו"ח זה, המבוסס בעיקר על נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. עיקר ההפרש נובע מאי הכללת המפלגות בדיון זה, בעוד שאלו נכללות בסקטור בנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. כמו כן קיימים הבדלים באוכלוסיית המחקר הנובעים בעיקר משוני בהגדרות.

הוצאות המוסדות שלא למטרת רווח, 1960 עד 1965

קניות בחשבון השוטף *	קניות בחשבון ההון	סך כל ההוצאות (1) + (2)	השינוי בסך כל ההוצאות לעומת השנה הקודמת	
			במונחים נומינאליים	במונחים ריאליים
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
(מיליוני ל"י)				
(אחוזים)				
1960	347	53	13	7
1961	390	55	11	6
1962	444	59	13	2
1963	503	77	15	7
1964 **	582	112	19	10
1965 ***	680	115	14	3

* בקניות בחשבון השוטף נכללים, בין השאר, תשלומי הריבית, בניכוי תקבולי הריבית. בהוצאות לא נכללו ההעברות למשקי בית.
 ** נתונים מתוקנים.
 *** נתונים ארעיים.

הירידה בהשקעה, במונחים ריאליים, נעוצה בעיקר בעלייה הריאלית הגדולה שחלה בהשקעות בשנת 1964, בעיקר במוסדות חינוך ובריאות. שנת 1964 היתה שנה יוצאת דופן מבחינת הגידול בהשקעות, ולכן מצטיירת ירידה בהשקעה הריאלית ב-1965. חיזוק לכך יש בעובדה שההשקעה הריאלית ב-1965 גבוהה ב-42 אחוזים מזו של 1963. ניתן היה לצפות לירידה בהשקעות שחלה ב-1965, בעקבות הגידול הניכר בהוצאות השוטפות של הסקטור, גידול שהקטין את העודף המיועד להשקעות.

תשלומי השכר של המלכ"ר עלו בשנת 1965 ב-21 אחוזים, בהשוואה לעלייה ב-16 אחוזים בשנת 1964. חלק מעלייה זו נובע מגידול בשיעור 4 אחוזים במספר העובדים בשכר. היתרה נובעת מעליית רמת השכר בסקטור. הסכמי השכר שנחתמו בשנת 1965 והסיווג שנעשה לגבי חלק מעובדי הסקטור חייבו עלייה גדולה יותר בתשלומי השכר, הואיל ובסקטור זה מועסקים, בין היתר, רופאים ומורים במוסדות החינוך הגבוה, שזכו בתוספות שכר ניכרות. אולם תשלום מרבית הפרשי השכר, וחלק גדול מתוצאות סיווג העובדים נדחו לשנת 1966.

ראויה לציון מיוחד העלייה הניכרת שחלה בהעברות, נטו, של הסקטור הציבורי. אלה גדלו ב-24 אחוזים בשנת 1965 לעומת גידול ב-20 אחוזים בשנת 1964. חלקן של העברות הסקטור הציבורי בכלל תקבולי המלכ"ר עלה בהתמדה והגיע ל-21 אחוזים בשנת 1965, לעומת 19 אחוזים מכלל התקבולים בשנת 1964 ו-16 אחוזים בשנת 1961. גידול זה מסמן תלות גוברת והולכת בסקטור הציבורי, והינו תוצאה מכך, שאין ביכולתם של מקורות המימון המקומיים הרגילים — העברות ממשקי בית ומכירת שירותים — להדביק את העלייה בהוצאות, עלייה שנבעה בעיקרה מעליית שכר. כתוצאה מכך גבר הלחץ על מקורות המימון הבלתי רגילים — העברות מחוץ לארץ והעברות הסקטור הציבורי — אך לחץ זה השתקף רק בגידול הניכר בהעברות הסקטור הציבורי. גידול זה מצביע על נכונות הממשלה לכסות עליות שכר לא רק במוסדותיה היא, אלא גם בארגונים ציבוריים שהושפעו באורח ישיר מעליות השכר בסקטור הציבורי.

רוב העברות הסקטור הציבורי למלכ"ר, בשנים האחרונות, נועד למוסדות בתחום החינוך, ודבר זה תרם לגידול במשקל הפעולות בתחום זה (ראה לוח ח' 2 ולוח ח' 7). העברות הסקטור הציבורי למוסדות חינוך גדלו בשנת 1965 ב-27 אחוזים והסתכמו ב-100 מיליון ל"י. במשקל ההוצאות לחינוך בכלל הוצאות המלכ"ר לא חל השנה שינוי — 36 אחוזים — לאחר שבשנים 1961 עד 1964 עלה משקל הוצאות אלו בהתמדה (מ-31 אחוזים ב-1961 ל-36 אחוזים ב-1964). עלייה זו נבעה בעיקר מהתרחבותם המהירה של המוסדות לחינוך גבוה.

למרות ההתפתחות המהירה של מוסדות החינוך, תופסים עדיין מוסדות הבריאות את המקום הראשון מבחינת היקף הוצאותיהם (39 אחוזים מכלל הוצאות הסקטור הוצאו על ידי מוסדות הבריאות). רוב ההוצאות בתחום זה מתרכז במוסד אחד — "קופת חולים הכללית", שהינו המוסד הגדול ביותר מבחינת היקף פעילותו, מבין כל מוסדות המלכ"ר והוצאותיו מסתכמות בכ-30 אחוזים מהוצאות הסקטור. הוצאות מוסד זה היו בשנת 1965 כ-78 אחוזים מההוצאות בתחום הבריאות.

לוח ח' 2

הוצאות המוסדות שלא למטרת רווח, לפי תחומי הפעילות, 1961 עד 1965 *

(אחוזים)

1965	1964	1963	1962	1961	
39	38	40	41	39	בריאות
36	36	33	32	31	חינוך
12	13	14	14	15	סעד
13	13	13	13	15	אחרים
100	100	100	100	100	סך הכול

* קניות בחשבון השוטף ובחשבון ההון והעברות למשקי בית, בניכוי העברות לסקטור הציבורי ותקבולי ריבית של הסקטור.

משקל ההוצאות בתחום הסעד מראה מגמה ברורה של ירידה יחסית בחשיבותו, וזאת בעיקר עקב מגבלות תקציביות שהשפעתן היתה ניכרת יותר מאשר בתחום החינוך והבריאות. כמו כן, מסתמנת ירידה בביקוש לסוגים מסויימים של מוסדות-סעד — כגון: בתי עולים, ארגוני צדקה, קופות גמילות חסדים וארגוני ארץ מוצא — ועלייה איטית יותר מאשר ביתר התחומים במוסדות, כגון: מוסדות ילדים, בתי יתומים וכדומה.

משקל ההוצאות בתחומי הפעילות האחרים — שירותי הדת ופעילותם של האיגודים המקצועיים והארגונים החברתיים — נשאר קבוע בארבע השנים האחרונות. רוב הכנסותיהם של הארגונים האלו מקורן בהעברות ממשקי בית (ראה לוח ח' 5). העברות אלו עלו בשיעור השווה, פחות או יותר, לגידול בפעילות הסקטור כולו. אילו היו המפלגות נכללות בסקטור זה היתה ניכרת עלייה גדולה במשקל הארגונים החברתיים בשנת 1965, כיוון שהיתה זו שנת בחירות.

עודף הביקוש של הסקטור הסתכם בשנת 1965 ב-171 מיליון ל"י, לעומת 159 מיליון ל"י בשנת 1964 — עלייה ב-8 אחוזים, בהשוואה לעלייה ב-18 אחוזים בשנת 1964. עודף הביקוש, כאחוז מסך הקניות ברוטו, נמצא בתהליך ירידה משנת 1961 ואילך, ובשנת 1965 חלה בו ירידה חדה.

הוצאות המוסדות שלא למטרת רווח והסקטור הציבורי, לפי תחומי הפעילות,
1961 עד 1965 *

1965	1964	1963	1962	1961	
(מיליוני ל"י)					
בריאות					
146	120	94	85	71	הסקטור הציבורי
315	269	232	206	172	המלכ"ר
חינוך, תרבות ודת					
560	378	311	263	200	הסקטור הציבורי
388	276	216	179	153	המלכ"ר
סעד					
350	297	244	203	163	הסקטור הציבורי
97	92	80	74	66	המלכ"ר
חלקם של המוסדות שלא למטרת רווח בשירותים שנותנים מוסדות ציבוריים					
(אחוזים)					
68	69	71	71	71	בריאות
41	42	41	41	43	חינוך, תרבות ודת
22	24	25	27	29	סעד

* הוצאות המוסדות שלא למטרת רווח כוללות קניות בחשבון השוטף ובחשבון ההון והעברות למשקי בית ואינן כוללות העברות בתוך הסקטור. הוצאות הסקטור הציבורי כוללות קניות בחשבון השוטף ובחשבון ההון, תמיכות והלוואות מתקציב הפיתוח, בניכוי ההעברות למלכ"ר.

1. השוואת חלקם של המוסדות שלא למטרת רווח והסקטור הציבורי במתן שירותים

בלוח ח' 3 מובאת השוואה בין הוצאות המלכ"ר לבין הוצאות הסקטור הציבורי במתן שירותים סוציאליים. יש לציין, כי לוח זה אינו מציין את חלקו של הסקטור במתן שירותים במשק, כיוון שגם סקטור העסקים נותן שירותים באותם תחומים.¹

פעולת הסקטורים השונים במתן שירותים סוציאליים הינה, בדרך כלל, פעולה משלימה, והואיל והם מתמחים במתן שירותים מסוגים שונים. בשטח שירותי הבריאות מתרכזים המלכ"ר בביטוח רפואי ואספקת אשפוז וטיפול קליני למבוטחים. בתחום החינוך מתרכזת עיקר הפעילות של המלכ"ר בחינוך גבוה ומחקר, בחינוך מקצועי ובישיבות, ובמקביל לסקטור הציבורי, גם בחינוך התיכוני וההקלאי.

השוואת המלכ"ר לסקטור הציבורי, מבחינת התפקידים שממלאים שני הסקטורים, מראה, שמשקל המוסדות שלא למטרת רווח באספקת שירותים סוציאליים נמצא בקו ירידה. הירידה נעוצה בהרחבה ניכרת של השירותים הסוציאליים, שמספק הסקטור הציבורי. סקטור זה הגדיל את

¹ סקטור העסקים כולל, בין השאר, שירותי רופאים פרטיים, בתי חולים פרטיים, בתי ספר תיכוניים, בתי ספר מקצועיים לפקידות ומסחר ואחרים.

הוצאותיו¹ בתחומים אלה בשנים האחרונות בשיעור שנתי ממוצע של 25 אחוזים. שיעור זה גדול במידה ניכרת משיעור הגידול השנתי הממוצע בהוצאות המלכ"ר לשירותים סוציאליים באותה תקופה — 17 אחוזים.

משקל המלכ"ר בתחום שירותי הבריאות ירד בשנתיים האחרונות, אך עדיין גבוה ממשקלו של הסקטור הציבורי. עובדה זו נעוצה בפעילותן של קופות החולים. קיומן של אלו, כגופים שלא למטרת רווח ולא כגופים ממלכתיים, קשור בקיומם של איגודי העובדים, שלהם הן משתייכות, ופעילותן נעשית, במידה רבה, כתחליף לפעילות הסקטור הציבורי.

בתחום שירותי החינוך, התרבות והדת לא נשתנה משקל המלכ"ר בצורה ניכרת, וזאת, כתוצאה משני גורמים שפעלו בכיוון הפוך: הוצאות המלכ"ר לחינוך גבוה עלו במידה גדולה בשנתיים האחרונות, אבל במקביל עלו במידה רבה הוצאות הסקטור הציבורי לחינוך יסודי, תיכוני וחקלאי. בתחום שירותי הסעד ירד חלקם של המלכ"ר, לעומת חלקו של הסקטור הציבורי, בעיקר עקב העלייה המהירה בתשלומי גימלאות הביטוח הלאומי. ירידה זו נמשכת באופן רצוף משנת 1961 ואילך.

2. "מאזן התשלומים" של המוסדות שלא למטרת רווח

(א) התקבולים

תקבולי המוסדות שלא למטרת רווח הסתכמו בשנת 1965 ב־779 מיליון ל"י, לעומת 687 מיליון ל"י בשנת 1964 — עלייה ב־13 אחוזים לעומת עלייה ב־20 אחוזים בשנת 1964 (ראה לוח ח'־6). בהרכב התקבולים של הסקטור חלו מספר שינויים בשנים 1961 עד 1965 (ראה לוח ח'־4). השינוי הבולט ביותר, כאמור, הינו הגידול במשקלן של העברות הסקטור הציבורי. לעומת זאת, ירד משקלן של העברות ממשקי בית מ־44 אחוזים בשנת 1961 ל־40 אחוזים בשנים 1964 ו־1965. כמו כן, יש לציין את ירידת חלקן של ההעברות מחוץ לארץ בשנת 1965 ל־20 אחוזים בהשוואה ל־22 אחוזים בשנת 1964.

לוח ח'־4

הרכב תקבולי המוסדות שלא למטרת רווח, 1961 עד 1965

(אחוזים)

1965	1964	1963	1962	1961	
40	40	41	42	44	העברות ממשקי בית ומעסקים *
20	22	22	23	22	העברות מחוץ לארץ
21	19	19	17	16	העברות, נטו, מהסקטור הציבורי
19	19	18	18	18	מכירת שירותים **
100	100	100	100	100	סך הכול

* ההעברות ממשקי בית ומעסקים כוללות מיסי (ודמי) חבר אשר חלק מהם ניתן לראות כקניות של משקי בית, או מכירת שירותים על ידי הסקטור. מחוסר אפשרות להפריד בין הקניות להעברות נכללו כל מיסי החבר בסעיף זה.

** תקבולי הריבית של הסקטור לא נכללים כיוון שמנכים אותם מתשלומי הריבית.

¹ הוצאות הסקטור הציבורי כוללות קניות בחשבון השוטף ובחשבון ההון, תמיכות והלוואות מתקציב הפיתוח, בניכוי ההעברות למלכ"ר. העברות אלו אין לראותן כהוצאות על שירותים, שניתנו על ידי הסקטור הציבורי, אלא כמימון שירותים שניתנו, למעשה, על ידי המלכ"ר. העברות הסקטור הציבורי למלכ"ר ניתנות בלוח ח'־7.

1. העברות ממשקי בית

ההעברות ממשקי בית למלכ"ר עלו בשנת 1965 ב־13 אחוזים, לעומת עלייה ב־18 אחוזים בשנת 1964. העלייה נובעת בעיקר מעלייה בשיעור 13 אחוזים בתקבולים מדמי חבר במוסדות ההסתדרות. דמי חבר אלו הסתכמו בשנת 1965 ב־254 מיליון ל"י — כ־33 אחוזים מכלל התקבולים של הסקטור. העלייה בסכום הנגבה כדמי חבר נעוצה ברובה בעלייה בשכר הממוצע של משלמי המיסים, שלא הגיעו עדיין לתקרת המס, ובמיעוטה בגידול מספר חברי ההסתדרות.¹ קרוב לשני שלישים מהעברות משקי הבית לסקטור הופנו למוסדות הבריאות (ראה לוח ח'־5). האיגודים המקצועיים והארגונים החברתיים קיבלו כרבע מכלל ההעברות. בתחומי פעילות אלו ההעברות ממשקי בית הן עיקר ההכנסה. יש לציין, כי משקל ההעברות ממשקי בית למוסדות סעד מתוך כלל התקבולים של מוסדות אלו ירד באורח ניכר בשנת 1965.

לוח ח'־5

העברות ממשקי בית ועסקים למוסדות שלא למטרת רווח, לפי תחומי הפעילות, 1964 ו־1965

חלקן של ההעברות ממשקי בית בכלל תקבולי המוסדות בכל תחום *		1965	1964	1965	1964	
1965	1964					
(אחוזים)		(אחוזים)		(מיליוני ל"י)		
64	65	64	62	199.5	173.0	בריאות
7	7	6	6	19.4	16.5	חינוך
12	20	4	7	12.2	18.8	סעד
75	74	26	25	82.5	68.8	אחרים
כל המוסדות שלא למטרת רווח						
40	40	100	100	313.6	277.1	

* כלל התקבולים של כל תחום כולל העברות ממלכ"ר, בעוד שבכלל תקבולי הסקטור אין סעיף זה נכלל.

2. העברות מחוץ לארץ

ראויה לציון העובדה, כי ההעברות למלכ"ר מחוץ לארץ עלו בשנת 1965 ב־2 אחוזים בלבד, לעומת עלייה ב־18 אחוזים בשנת 1964. גם אם נתעלם משנת 1963, שנה שהיתה שנת שפל בהעברות מחוץ לארץ, וגשווה את ההעברות מחוץ לארץ בשנת 1964 לאלו של שנת 1962 נמצא עלייה ב־7 אחוזים, או עלייה ממוצעת בפחות מ־4 אחוזים לשנה. מתוך הנתונים על השנים האחרונות ניתן לראות, כי ההעברות מחוץ לארץ כמעט שלא עלו, פרט לכמה שנים יוצאות מהכלל, ועל כן בהשוואה לתקבולים אחרים יורד משקלן של ההעברות מחוץ לארץ בסך תקבולי הסקטור. ההעברות מחוץ לארץ משמשות הן למימון הפעילות השוטפת והן למימון ההשקעות. העברות אלו מיועדות בעיקר למוסדות בתחומים מסויימים של הסקטור, כגון: מוסדות חינוך גבוה ומחקר, ישיבות, מוסדות בודדים בתחומי הסעד, החינוך והבריאות² ובכללם מוסדות חינוך ובריאות נוצריים.

¹ מספר חברי ההסתדרות גדל ב־50 אלף, עלייה ב־6 אחוזים. חלק מהחברים החדשים הינם עולים חדשים, אשר אינם משלמים דמי חבר במשך השנתיים הראשונות.

² כגון: "מלבן", "אורט", "הדסה", "ויצו" ואחרים.

לוח ח"6

"מאזן התשלומים" של המוסדות שלא למטרת רווח, 1963 עד 1965

(מיליוני ל"י)

השינוי מ-1964 ל-1965	1965**	1964*	1963	תשלומים	השינוי מ-1964 ל-1965	1965**	1964*	1963	תקבולים
העברות ועסקות במוצרים ושירותים									
90.4	649.5	559.1	485.3	קניות בחשבון השוטף	31.4	161.2	129.8	107.9	העברות, נטו, מהסקטור הציבורי
					3.1	154.4	151.3	127.7	העברות מחוץ לארץ
2.4	114.6	112.2	76.9	קניות בחשבון ההון					העברות ממשקי בית ועסקים:
					29.0	254.3	225.3	179.4	מיסים ודמי חבר
8.0	30.9	22.9	18.1	העברות למשקי בית	7.5	59.3	51.8	55.0	העברות אחרות
					20.7	149.5	128.8	103.8	מכירות בחשבון השוטף
100.8	795.0	694.2	580.3	סך הכול	91.7	778.7	687.0	573.8	סך הכול
עסקות פיננסיות והעברות בתוך הסקטור									
				העברות למוסדות אחרים	9.1	***16.3	7.2	6.5	יתרת העסקות הפיננסיות עם סקטורים אחרים במשק
10.9	20.4	9.5	11.8	שלא למטרת רווח	10.9	20.4	9.5	11.8	העברות ממוסדות אחרים שלא למטרת רווח
111.7	815.4	703.7	592.1	סך כל התשלומים	111.7	815.4	703.7	592.1	סך כל התקבולים

* מספרים מתוקנים.

** מספרים ארעיים.

*** נתוני האשראי ל-1965 עלולים להשתנות במידה ניכרת.

העברות, נטו, של הסקטור הציבורי למוסדות שלא למטרת רווח, לפי תחומי הפעילות,
1964 ו-1965

חלקן של ההעברות, נטו, של הסקטור הציבורי בכלל תקבולי המוסדות בכל תחום			1965	1964	1965	1964	
1965	1964	1960					
			(אחוזים)	(אחוזים)	(מיליוני ל"י)		
13	12	11	24	25	39.6	32.8	בריאות
36	32	28	62	60	99.8	78.4	חינוך
15	13	17	10	10	15.5	12.4	סעד
6	7	1	4	5	6.3	6.2	אחרים
כל המוסדות שלא							
21	19	15	100	100	161.2	129.8	למטרת רווח

* כלל תקבולים של כל תחום כולל העברות ממוסדות שלא למטרת רווח, בעוד שכלל תקבולי הסקטור לא כולל סעיף זה.

כ-88 מיליון ל"י — כ-57 אחוזים מתוך ההעברות מחוץ לארץ — הועברו למוסדות חינוך — בעיקר למוסדות חינוך גבוה ומחקר. רובן של העברות אלו מיועדות למימון השקעות. בחלק מהמקרים צמודות ההעברות מחוץ לארץ להשקעה מסויימת וספק אם היו ניתנות בכלל אלמלא ביצועה של השקעה זו. ייתכן שהתלות של ההשקעות במוסדות החינוך הגבוה במקורות מימון מחוץ לארץ מצמצמת את חופש הקצאת המקורות של הנהלות מוסדות אלו.

מוסדות הסעד קיבלו בשנת 1965 כ-27 אחוזים מתוך ההעברות מחוץ לארץ. העברות אלו נועדו בעיקר לארגוני נשים ול"מלבן". בשני התחומים שצויינו: החינוך והסעד, ההעברות מחוץ לארץ הן סעיף הכנסה חשוב ביותר.

3. העברות מהסקטור הציבורי¹

העברות, נטו, של הסקטור הציבורי למלכ"ר עלו בשנת 1965 ב-31 מיליון ל"י והגיעו ל-161 מיליון ל"י — עלייה ב-24 אחוזים בהשוואה לעלייה ב-20 אחוזים בשנת 1964. בשנת 1965 היו העברות הסקטור הציבורי גדולות כמעט פי שניים מאשר בשנת 1962. מוסדות החינוך זכו ל-62 אחוזים מכלל העברות הסקטור הציבורי למלכ"ר. העברות הסקטור הציבורי היו בשנת 1965 כ-36 אחוזים מכלל תקבולי מוסדות החינוך, לעומת 32 אחוזים ב-1964 ו-28 אחוזים בשנת 1960 (ראה לוח ח'-7). גידול זה מסמן מגמה של תלות גדלה והולכת מבחינת המימון בסקטור הציבורי.

4. מכירת שירותים

בשנת 1965 הגיעו תקבולי המלכ"ר ממכירת שירותים ומוצרים ל-150 מיליון ל"י — גידול בסך 21 מיליון ל"י לעומת 1964, דהיינו, 16 אחוזים. ב-1964 הסתכם הגידול ב-24 אחוזים. כ-41 אחוזים מכלל המכירות נעשו על ידי מוסדות החינוך והיו כ-22 אחוזים מסך התקבולים

¹ העברות, נטו, של הסקטור הציבורי.

של מוסדות אלו. חלקם הגדול של תקבולים אלו נובע משכר לימוד וממכירת מחקרים ועבודות מדעיות.

תקבולי מוסדות הבריאות ממכירת שירותים עלו ב־15 אחוזים והסתכמו ב־54 מיליון ל"י שהן כ־36 אחוזים מכלל המכירות של הסקטור. מכירות אלו כוללות מכירה ישירה של שירותים, לרבות דמי ביטוח מחלה ואשפוז מהמוסד לביטוח לאומי. יש לציין, שהאבחנה בין סוגי התקבולים השונים אינה כה ברורה וחדה. אפשר היה לראות את מיסי החברים כמכירת ביטוח רפואי ובמקרה זה היתה החלוקה בין מכירות להעברות ממשקי בית משתנה לחלוטין.

(ב) התשלומים

הוצאות המלכ"ר בחשבון השוטף¹ ובחשבון ההון הסתכמו ב־1965 795 מיליון ל"י, במחירים שוטפים, לעומת 694 מיליון ל"י בשנת 1964 — עלייה ב־15 אחוזים בהשוואה לעלייה ב־20 אחוזים בשנת 1964. בהרכב ההוצאות של המלכ"ר (ראה לוח ח"8) מתבלטת שנת 1964 כשנה יוצאת דופן, הואיל וירד בה משקל הקניות בחשבון השוטף ל־81 אחוזים לעומת 84 אחוזים בשנת 1963 ועלה משקל הקניות בחשבון הון ל־16 אחוזים לעומת 13 אחוזים בשנת 1963. בשנת 1965 ירד משקל הקניות בחשבון ההון, אם כי הוא עדיין גבוה מזה שהיה בשנים שלפני 1964. בשנתיים האחרונות מסתמנת ירידה קלה בחלקן של הקניות בחשבון השוטף ועלייה במשקלן של הקניות בחשבון ההון. ההסבר לעלייה במשקל הקניות בחשבון השוטף בשנת 1965 נעוץ בחלקן בעלויות השכר הניכרות שחלו בשנה זו.

לוח ח"8

הרכב הוצאות המוסדות שלא למטרת רווח, 1961 עד 1965 *

(אחוזים)

1965	1964	1963	1962	1961	
82	81	84	85	84	קניות בחשבון השוטף
14	16	13	12	13	קניות בחשבון ההון
4	3	3	3	3	העברות למשקי בית ולעסקים
100	100	100	100	100	סך הכול

* למעט העברות לסקטור הציבורי. הוצאות הריבית בקניות בחשבון השוטף מופיעות בניכוי תקבולי הריבית. בסכום הכולל של ההוצאות לא נכללו העברות למוסדות שלא למטרת רווח.

1. קניות בחשבון השוטף

הקניות בחשבון השוטף הסתכמו בשנת 1965 ב־650 מיליון ל"י — עלייה ב־19 אחוזים לעומת השנה הקודמת, בהשוואה לעלייה ב־15 אחוזים בשנת 1964. העלייה, במובנים ריאליים, בקניות בחשבון השוטף הגיעה רק למעט יותר מ־4 אחוזים (ב־1964 — עלייה ב־5 אחוזים) כיוון שהיתה עלייה גדולה במחירי הקניות בחשבון השוטף. כאמור, אין אנו כוללים בפרק זה את המפלגות, אך אי הכללתן בשנת בחירות מקטינה את הגידול בקניות בחשבון השוטף. עיקר העלייה נבע מהגידול בתשלומי השכר. אלה הסתכמו ב־415 מיליון ל"י בשנת 1965, לעומת 344 מיליון ל"י בשנת 1964. ההוצאות על שכר עלו ב־21 אחוזים לעומת עלייה ב־16 אחוזים בשנת 1964; אך יש לזכור שטרם

¹ כולל העברות למשקי בית.

שולמו כל הפרשי השכר שהוסכם עליהם. תשלומי השכר היו בשנת 1965 למעלה מ־52 אחוזים מכל הוצאות הסקטור, לעומת פחות מ־50 אחוזים בשנת 1964.

חלקם של מוסדות הבריאות בסך ההוצאות על שכר עלה מ־40 אחוזים בשנת 1960 ל־43 אחוזים בשנים 1964 ו־1965. חלקם של מוסדות החינוך בסך ההוצאה על שכר עלה מ־25 אחוזים בשנת 1960 ל־32 אחוזים בשנים 1964 ו־1965. שינויים אלו נבעו מהתפתחותם המהירה יותר של מוסדות החינוך והבריאות, מוסדות אשר תשלומי השכר בסך הוצאותיהם הינם גבוהים, יחסית, וכנראה גם מעליה גדולה יותר ברמת השכר בתחומים אלו. הקניות השוטפות האחרות¹, פרט לשכר, הסתכמו בשנת 1965 ב־234 מיליון ל"י — עלייה ב־9 אחוזים לעומת 1964.

2. קניית בחשבון ההון

הקניות בחשבון ההון הגיעו בשנת 1965 ל־115 מיליון ל"י לעומת 112 מיליון בשנת 1964 — עלייה ב־2 אחוזים, לעומת עלייה נומינאלית ב־46 אחוזים בשנת 1964. ירידה זו בשיעור הגידול, והירידה בהשקעה במונחים ריאליים שהוזכרו קודם, נעוצות בירידה גדולה בהשקעות בתחומי הסעד והאיגודים המקצועיים ובהשקעות הגדולות במיוחד שנעשו בשנת 1964. ההשקעות במוסדות החינוך עלו ב־15 אחוזים ואילו ההשקעות במוסדות הבריאות עלו רק ב־4 אחוזים. לעומת זאת ירדו ההשקעות במוסדות הסעד ב־34 אחוזים ובמוסדות האחרים ב־35 אחוזים.

3. העברות למשקי בית

העברות המלכ"ר למשקי הבית ולעסקים הסתכמו בשנת 1965 ב־31 מיליון ל"י לעומת 23 מיליון ל"י בשנת 1965 — עלייה ב־35 אחוזים, לעומת עלייה ב־27 אחוזים שחלה בשנת 1964. עלייה זו נובעת מהגדלה ניכרת בהעברות למשקי בית, ממוסדות הבריאות והסעד וגידול בתמיכות לתלמידי ישיבות וסטודנטים במוסדות החינוך.

(ג) עסקות פינאנסיות²

היתרות, נטו, של מילווה לזמן ארוך ואשראי שנתקבל מהסקטור הציבורי עלו בשנת 1965 ב־5 מיליון ל"י, לעומת גידול במיליון ל"י בשנת 1964. בסך המילווה והאשראי נטו, שקיבלו המלכ"ר מסקטורים אחרים במשך חלה עלייה בסך 16 מיליון ל"י, לעומת עלייה בסך 7 מיליון ל"י בשנת 1964.

במסגרת העסקות בנכסים פינאנסיים נכללות העסקות בניירות ערך. יש לציין, שהמחזיקים בניירות ערך הם מעטים מאוד. על אלה נמנים: מספר בתי אבות, קרנות הלוואה ומוסדות לחינוך גבוה; וגם אלו מחזיקים כמות קטנה של ניירות ערך, ולכן ההכנסה מהם מהווה חלק קטן מתקבוליהם. המלכ"ר בארץ שונים בכך ממוסדות דומים בארצות אחרות (מערביות) אשר התשואה מהשקעותיהם בניירות ערך הינה מקור חשוב של הכנסות. מצב זה נובע, במידה רבה, מהצמדת התרומות והעזבונוות לתכניות השקעה ופיתוח ספציפיות ומגירעון תקציבי של רוב המוסדות.

3. עודף הביקוש ומימון הקניות בחשבון ההון

(א) עודף הביקוש

עודף הביקוש של הסקטור מוגדר כהפרש בין הקניות, נטו, של הסקטור לבין יתרת ההעברות לסקטור מסקטורים אחרים במשק. עודף זה, במחירים שוטפים, נמצא בעלייה מתמדת בחמש השנים האחרונות (ראה לוח ח' 9); במלים אחרות, ההכנסות המקומיות קטנות מההוצאות המקומיות

¹ קניית מוצרים ושירותים, תשלומי שכר דירה, מיסים ותשלומי ריבית, נטו.

² לסעיף זה יש להתייחס בהסתייגות כיוון שהנתונים אינם שלמים ויש, כנראה, הטיה כלפי מטה ברוב המספרים.

עודף הביקוש של המוסדות שלא למטרת רווח ומימונו, 1961 עד 1965

(מיליוני ₪)

1965	1964	1963	1962	1961	
א. עודף הביקוש					
614.6	542.5	458.4	397.5	352.9	קניות בניכוי מכירות
פחות: העברות, נטו,					
443.9	384.0	324.2	278.3	244.0	מסקטורים אחרים במשק
170.7	158.5	134.2	119.2	108.9	סך הכול
ב. מימון עודף הביקוש					
154.4	151.3	127.7	114.4	92.1	העברות מחוץ לארץ
אשראי, נטו, מסקטורים					
16.3	7.2	6.5	4.8	16.8	אחרים במשק
170.7	158.5	134.2	119.2	108.9	סך הכול
ג. עודף הביקוש כאחוז					
22.3	23.6	23.9	24.4	25.3	מסך הקניות, ברוטו

והגידול בהן מפגר אחרי הגידול בהוצאות. כדאי להדגיש שעודף ביקוש זה הוא בחלקו מבני, כלומר, קיימים מוסדות שרוב מימונם מקורו בחוץ לארץ, כגון: "אורט", "הדסה", "מלכ"ן" ו"ויצו". מרכיבם של הארגונים הללו נמצאים בחוץ לארץ ופעילותם היא ביטוי להתעניינות ולקשר הקיים בין הארץ לתפוצות והם משמשים לפעילות עצמאית של היהדות העולמית בתחומי החינוך, הבריאות והסעד בארץ. מוסדות אלו מממנים את פעולותיהם בארץ בעיקר בהעברות מחוץ לארץ, שאותן הם רואים כתקבולים רגילים — וכך הם גורמים לעודף ביקוש כפי שהוא מוגדר כאן.

בשנת 1965 הגיע עודף הביקוש של הסקטור ל-171 מיליון ל"י. 90 אחוזים מעודף הביקוש בשנת 1965 מומנו בהעברות מחוץ לארץ, לעומת 95 אחוזים בשנת 1964. רק 10 אחוזים מעודף הביקוש של הסקטור מומנו בשנת 1965 בתוספת אשראי מקומי.

אמת מידה מסויימת לתלות הסקטור בעודף הביקוש יכול לשמש היחס שבין עודף הביקוש לכלל הקניות של הסקטור. בעוד שבשנת 1961 היה עודף הביקוש כ-25.3 אחוזים מכלל הקניות, ירד יחס זה ל-23.6 אחוזים בשנת 1964 ול-22.3 אחוזים בשנת 1965. דבר זה מסמן מגמה של הקטנת התלות היחסית של הסקטור בעודף הביקוש, או, ביתר דיוק, בהעברות מחוץ לארץ ובאשראי מסקטורים אחרים במשק. הירידה ביחס זה מציינת את העובדה ששיעור הגידול בתקבולים המקומיים של הסקטור — מכירות שירותים והעברות, נטו, מסקטורים אחרים במשק — גדול יותר משיעור הגידול בסך ההוצאות.

(ב) חסכון הסקטור ומימון הקניות בחשבון ההון

חסכון המלכ"ר מוגדר כעודף ההעברות בחשבון השוטף מסקטורים אחרים במשק¹ על הקניות, נטו², של הסקטור בחשבון השוטף. חיסכון זה שהוא סכום שלילי בכל השנים האחרונות הינו, למעשה, חלקו של הסקטור בחיסכון הלאומי. החיסכון השלילי של הסקטור גדל (ראה לוח ח' 10') מ-48 מיליון ל"י ב-1964 ל-61 מיליון ל"י בשנת 1965, כלומר, גידול בחיסכון השלילי ב-29 אחוזים, לעומת צמצום ב-21 אחוזים בשנת 1964. כאשר משווים את החיסכון של הסקטור בשנת 1965 לזה של שנת 1963 מקבלים שינוי קל בלבד. גם כאן מתבלטת שנת 1964 כשנה יוצאת דופן בהשוואה לרוב השנים שלפניה. ההעברות מחוץ לארץ מיועדות בחלקן למימון הפעולות השוטפות של הסקטור ובחלקן למימון ההשקעות. חיבור החיסכון השלילי של הסקטור לסך ההעברות מחוץ לארץ מותיר יתרה שסכומה מתקרב בהיקפו לסך המקורות שעמדו לרשות הסקטור למימון ההשקעות.

לוח ח' 10'

חלקם של המוסדות שלא למטרת רווח בחיסכון הלאומי ומימון הקניות בחשבון ההון, 1963 עד 1965

(מיליוני ל"י)

1965	1964	1963	
438.8	382.7	321.2	א. העברות, נטו, מסקטורים אחרים במשק בחשבון השוטף *
500.0	430.3	381.5	ב. קניות שוטפות, נטו, (בניכוי מכירות)
-61.2	-47.6	-60.3	ג. חלקו של הסקטור בחיסכון הלאומי (א-ב)
154.4	151.3	127.7	ד. העברות מחוץ לארץ
93.2	103.7	67.4	ה. ג+ד
16.3	7.2	6.5	ו. אשראי, נטו, מסקטורים אחרים במשק
5.1	1.3	3.0	ז. העברות בחשבון ההון מהסקטור הציבורי
114.6	112.2	76.9	ח. היתרה למימון ההשקעות (ה+ו+ז)

* כל ההעברות ממשקי בית נחשבו כהעברות בחשבון השוטף. כיוון שאין בהן כל חלוקה בין העברות בחשבון השוטף לבין העברות בחשבון ההון.

היתרה הנזכרת לעיל (שורה ה, לוח ח' 10') עלתה מ-67 מיליון ל"י בשנת 1963 ל-104 מיליון ל"י בשנת 1964, עלייה ב-54 אחוזים, וירדה בשנת 1965 ל-93 מיליון ל"י, ירידה ב-10 אחוזים. בהשוואה בין 1963 ל-1965 אנו מוצאים עלייה ב-38 אחוזים ב-1965. יתרה זו הגיעה ל-81 אחוזים מכלל ההשקעות בשנת 1965 לעומת 92 אחוזים בשנת 1964. משקל העברות הסקטור הציבורי בחשבון ההון ירד ב-1964 ועלה במידה ניכרת ב-1965. משקל האשראי, נטו, מסקטורים אחרים במשק עלה מ-6 אחוזים בשנת 1964 ל-14 אחוזים בשנת 1965.

¹ העברות ממשקי בית שנועדו למטרות השקעה לא סווגו בנפרד מחוסר נתונים ; כל ההעברות ממשקי בית נחשבו כהעברות בחשבון השוטף.

² קניות בניכוי מכירות.